

EGEMENLİK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE GELECEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. H. Emrah Beriş

Gazi Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

• • •

Özet

Devletler, uzunca süre egemen birimler olarak hukukun yegâne yaratıcısı ve uygulayıcısı olmuşlardır. Egemenlik, bu süreçte devletin hükmetme yetkisini meşrulaştıran başlıca araç olmuştur. Oysa özellikle son dönemde yaşanan pek çok gelişme, egemenlik açısından farklı bir noktaya gelindiğine işaret etmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra devlet egemenliği sorgulanmaya başlanmış; mutlak bir egemenlik anlayışının birey ve grup haklarının ihlaline sebep olabileceği ve bireysel haklarla özgürlüklerin güvence altına alınmasının sadece devletlerin inisiyatifine bırakılmayacağı fikri, uluslararası düzlemde etik ilkelere dayalı normatif bir düzen oluşturulmasına yönelik arayışları beraberinde getirmiştir. Bunun yanında küresel kapitalizmin geldiği aşama ulusal ekonomilerin yerlerini tek bir küresel ekonomiye bırakmaları yönünde işlemektedir. Avrupa Birliği'nin yeni bir siyasal örgütlenme modeli olarak belirişi ve yarattığı "ortak egemenlik havuzu" aracılığıyla ulus-devlet anlayışına farklı bir boyut kazandırması da "ulusal egemenlik" anlayışında yeni bir aşamaya gelindiğini göstermektedir. Bu noktada temel meşruiyet kaynağı olarak devletlerin egemenliğe hâlâ ihtiyaç duyduğu; evrensel ölçekte barışın ve siyasal istikrarın korunması için devletlerin "sorumlu egemenlik" anlayışına sahip olmalarının gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Egemenlik, ulus-devlet, meşruiyet, insan hakları, küreselleşme.

A Survey on Historical Development and Future of the Concept of Sovereignty

Abstract

Debates about the meaning and the future of the sovereignty have always been at the centre of the state theory. The states, as sovereign political units, have been unique creators and enforcers of law. Throughout this period, sovereignty has been used as the sole instrument in order to legitimize the state's ruling authority. However, recent developments in new era indicate that now there is a different standpoint for the concept of sovereignty. Especially since end of the Second World War, state sovereignty has been in dispute. The idea that absolute sovereignty could violate human and group rights and the thought that guaranteeing human rights and freedoms could not be left into hands of solely the states have both given rise to the efforts which aim to establish a normative order based on ethical principles in international level. Furthermore, now the new stages which proceeded by global capitalism subdue the national economies. Emerging of the European Union (EU) as a new political organization model and "common sovereignty pool" as the part and parcel of the EU have shown that the notion of "national sovereignty" reached a new dimension. In this new dimension, we see that sovereignty does still matter and it should be perceived as "responsible sovereignty" by the states.

Keywords: Sovereignty, the nation-stage, legitimation, human rights, globalization.

Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme*

Giriş

Siyaset kuramının en güncel iddialarından biri ulusal egemenliğin günümüzün toplumsal ve siyasal koşullarında anlamını yitirdiği ya da en azından belirgin bir dönüşüme uğradığıdır. Egemenliğin “ulus-devlet” için taşıdığı önem göz önünde bulundurulduğunda bu yaklaşım gayet doğal karşılanmalıdır. Zira adına “modern devlet” dediğimiz en yetkin siyasal örgütlenme biçimi, hukuksal açıdan varlığını “egemen” olmasına borçludur. Fransız Devrimi’nden sonra “ulus-devlet” ile özdeşleşen “modern devlet”in kendi öncesindeki siyasal yapılanmalardan farkını gösteren ana unsur egemenliktir. Bu nedenle ulus-devletin rolü ve işlevlerinin sıkça sorgulandığı bir dönemde egemenlik kavramının da eleştirel değerlendirmelerin konusu olmaması beklenemez. Burada öncelikle, egemenliğin günümüz dünyasında ne anlama geldiğini saptamak için yol haritasının izi sürülmeye çalışılacaktır.

O halde egemenlikle ilgili birkaç tespit yaparak başlayalım. Egemenlik, her şeyden önce devletle özdeşleşen ve devletin ayırıcı vasfı olarak görülen bir kamusal güçtür. Söz konusu gücün devlete getirdiği, toplumsal ve siyasal alanı düzenleme amacıyla norm koyma ve bunların gereklerini yerine getirme yetkisidir. Devletin meşruluğunu açıklayan temel hukuksal ilke olarak beliren egemenlikten beklenen işlev, devletin hükmetme gücünün hukuksal dayanaklarını ortaya koyabilmektir. Bu bağlamda özellikle Ortaçağ’da görülen parçalanmış ve dağınık siyasal yapılanmaların tek ve merkezî devlet

* Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalında 2006 yılında savunduğum doktora tezime [*Egemenliğin Dönüşümü: Tarihsel ve Siyasal Açısından Egemenlik Kavramının Yeni Anlamı*] dayanılarak hazırlanmıştır. Danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ali Ağaoğulları’na tez sürecindeki değerli katkılarından ötürü teşekkür ederim. Ancak çalışmada görülebilecek her türlü eksik veya hatanın yalnızca bana ait olduğunu özellikle belirtmeliyim.

doğru geçirdiği evrim, devlet iktidarının bu yeni konumunun akılcı ve hukuksal dayanaklarını bulmayı zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla egemenlik kavramı, aslında Avrupa’da yüzyıllar boyunca yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik koşulların, daha doğru bir ifadeyle iktidar mücadelelerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve bu yöndeki kuramsal tartışmalar, tarihsel gelişmelerin etkisiyle şekillenmiştir (Camilleri/Falk, 1992: 11).

Bu makale, egemenliğin devlet için taşıdığı önemi, kavramın tarihsel gelişiminden hareketle ortaya koyan bir bölümle başlamaktadır. Çalışmanın izleyen bölümünde, egemenliğin günümüz siyasal ilişkilerinin anlamlandırılmasında oynayabileceği (muhtemel) rolün üzerinde durulacaktır. Bu amaçla, ilk olarak, klasik egemenlik anlayışının öngördüğü “mutlaklığın” kırılmasına ilişkin örnekler ele alınacak; buradan hareketle hukuk devleti fikrinin güçlenmesi veya uluslararası hukukun gelişmesi gibi nedenlerle, devletlerin, çoğu zaman kendi iradeleriyle olsa bile, egemenliklerini kısıtlamayı kabullendikleri savunulacaktır. Uluslararası sistemin parçası olarak kalabilmek ya da kendi aralarında kurdukları ekonomik veya siyasal örgütler aracılığıyla daha büyük kazanımlar elde edebilmek için devletlerin işbirliğine gitme çabaları, egemenlik üzerinde kısıtlayıcı bir etki yaratmaktadır. Burada seçilen örneklerin her biri, devletlerin egemenliklerini kısıtlamalarına ya da kısmen başka bir organa devretmelerine neden olan somut olguları yansıtmaktadır. İzleyen bölümde, içeriğinde meydana gelen kapsamlı değişime rağmen devletler sisteminin egemenliğe hâlâ ihtiyaç duyduğu savunulmaktadır. Bunun nedeni, devletlerin gerek yurttaşlarıyla gerekse kendi aralarında kuracakları ilişkilerde hukuku temel almalarının bireysel haklarla evrensel barışın korunmasını sağlayacağına duyulan inançtır. Nitekim egemenlikten doğan haklara riayetsizlik, uluslararası sistemi bir kaosa sürüklemekte; buna karşılık egemenliği dış müdahaleden tamamen bağımsız görmek ise bireysel hakların ihlaline neden olmaktadır. Böylece yazı boyunca izlenen çizginin egemenlik kavramının geçmişten günümüze geçirdiği dönüşümü yansıtması, aynı şekilde kavramın güncel siyasal pratikler için taşıdığı anlamı ortaya koyması amaçlanmaktadır.

Egemenlik Kavramının Ortaya Çıkışı

Egemenlik kavramı, ilk olarak Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından ortaya atılmıştır. Bodin, egemenlik kavramını, Latince en yüksek, en üst anlamlarına gelen “superanus” teriminden türetmiştir. Fransız hukukçu, bu terimden hareketle “bir devletin mutlak ve sürekli gücü”nü nitelemek için “souveraineté” (egemenlik) kavramını kullanmıştır (Bodin, 2003: 1). Bodin’e göre egemenlik mutlaktır; güç, işlev ya da süre açısından sınırlandırılmamıştır.

Bu yönde getirilecek bir sınırlama egemenliğin doğasına aykırıdır ve egemen otoriteden bahsetmeyi imkânsız hale getirir; bu bakımdan söz konusu mutlak otorite, Tanrı'dan sonra, kendi üzerinde hiçbir güç tanımaz (Bodin, 2003: 3-4). Fransız hukukçu, dönemin koşullarında egemenliğin adresi olarak mutlak monarşileri gösterir (Philpott, 2001: 117). Kavramın pratikte ifade ettiği anlama bakıldığında egemenliğin bir bakıma monarşilerin kilise ve imparatorluk karşısında rüşünü ispat etmesinin aracı olduğu görülür (Schilling, 1971: 216). Monarşinin reşit olması, yalnızca ülke içinde siyasal denetimi eline almasıyla sınırlı bir gerçekliğe işaret etmez; aynı zamanda dış güçlerin ülke içi sorunlara karışmasına izin vermemesi anlamına gelmektedir. Yasalar, artık monarkın iradesinin ürünü olarak ortaya çıkacak; devlet, edim ve eylemlerinde dış unsurların etkisinden bağımsız davranma imkânına kavuşacaktır. Bu bağlamda Bodin, aslında yalnızca kralın üstünlüğünü yasal bir zemine oturtmamakta; aynı zamanda eşgüdümle yürütülen bir yönetim sistemini tanımlamakta ve savunmaktadır (Giddens, 2005: 133).

Kavramı, Bodin'in bıraktığı yerden devralan ve İspanyol düşünür Suarez'in devletin toplum üzerindeki üstünlüğünün arka planında yer alan "toplumsal sözleşme" (Akal, 2003: 14-15) kuramından da yararlanan Thomas Hobbes'a göre ise devletin doğuşu aynı zamanda egemen ve uyruklarının belirmesine de işaret etmektedir (hobbes, 2001: 130-131). Dolayısıyla Hobbes için egemenlik devletle birlikte var olan bir olgu ve kavramdır. Hobbes, devlet egemenliğini güvenlik endişesinden hareket edilen rasyonel bir zemine oturtacak; böylece, siyasal bir kurum olarak devletin hem doğal hukuk hem de Tanrısal yasalar ile bağlantısı kesilmiş olacaktır. Bodin'in aksine Hobbes'ta devlet otoritesinin kaynağı tanrısal iradede değil, toplumu oluşturan bireylerin kişisel güvenliklerini sağlama düşüncelerinin ürünü olarak doğan toplumsal sözleşmede bulunduğundan Hobbes'un kuramında egemenliğin kaynağı Tanrı değil, toplumun bizatihî kendisidir (Akal, 1995: 111). Bunun yarattığı sonuç, devlet ile meşruluk sözcüklerinin birlikte kullanıldığı cümlelerde Tanrı lafzına artık ihtiyaç duyulmamasıdır. Siyasal iktidarı meşrulaştırmak için teolojik destek arayışlarına gerek duymayan bu yaklaşım, Rönesans ile başlayan birey eksenli ve akla dayalı yeni bir evren tasarımının siyaset kuramında ulaştığı uç noktadır (Akal, 1995: 119).

Egemenliğin siyasal pratikler açısından uluslararası düzlemde belirmesi ise 1648'de imzalanan Westphalia Antlaşmaları aracılığıyla olmuştur. Kuşkusuz, ulusal ordular kurarak şiddet kullanma hakkını tekeline alan, merkezî bürokratik kurumlar aracılığıyla kendi uyruklarının yalnızca kendisine vergi ödemesini güvenceye bağlayan modern devletin doğuşu, egemenlik kavramının ortaya çıkışını önceler. Otuz Yıl Savaşları sonrasında Westphalia Antlaşmaları aracılığıyla teritoryal açıdan kendi alanlarında özgürce hareket

etmeyi ve birbirlerinin coğrafi sınırlarına saygı göstermeyi kabul eden prenslikler, egemenliğin karşılıklı kabulüne dayanan modern devletler sisteminin temellerini atmışlardır (Philpott, 2001: 4). Westphalia Antlaşmaları'nın modern devletin oluşumu açısından en önemli sonucu, otorite ile toprak arasında bağ kurulması, böylece kendi coğrafyası içerisinde devletin geniş bir özerkliğe sahip olduğunun kabul edilmesidir (Philpott, 1999: 144-167). Böylece devletin toplumdaki kesin bir şekilde ayrıldığı ve -kendinden menkul şekilde- toplumu oluşturan bireylerin yaşamları ve bedenleri üzerinde son sözü söyleyebilme yetkisiyle donatıldığı görülecektir. Stephen Toulmin'in ifade ettiği gibi Westphalia, Avrupalı güçlerin yöneticilerini ahlâkî eleştiriden kurtarmış; “her yönetimin Devlet'in “kurumlaşmış/müesses” adını belirleme hakkını yeniden teyid etmekle kal[mamış]; (...) aynı zamanda yönetime bir mutlak moral egemenlik de ver[miştir]” (Toulmin, 2002: 270). Meşruiyet sözcüğünün altında yatan “rıza” ve “onay” olgularını egemenliğin bu moral yüzünün ardında aramak hiç de yanlış olmayacaktır.

Ulusal Egemenliğin Doğuşu

Egemenlik açısından en önemli milat, Fransız Devrimi'dir. Zira 1789'dan sonra egemenliğin tek yetkin şekli olarak “ulusal egemenlik” belirmiştir. Fransa'da devrimi gerçekleştiren isimler, *ancien régime*'in kurumlarını tasfiye ederken devletin meşruluk kaynağı olan egemenliğin özünü dokunmamışlardır. Bu dönemde gerçekleşen tek, ama köklü değişiklik egemenliğin monarktan alınıp ulusa verilmesidir (Ağaoğulları, 2006: 236). Fransız Devrimi'nin pratik sonuçlarından birisi, modern devlet ile ulus-devletin özdeşleşmesidir. Bu durum, egemenliğin ulusa aktarılmasının doğrudan sonucu olarak görülebilir (Şaylan, 2003: 45). Ulusal egemenliğin belirleyici özelliği, hukuksal bir birim olarak ulusun, devletin meşruluk kaynağını oluşturmasıdır (Nalbant, 1997: 65). Nitekim 26 Ağustos 1789 tarihli *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*'nin 3. maddesinde “[h]er egemenliğin özü esas olarak millettir. Hiçbir heyet, hiçbir fert, açıkça millettten kaynaklanmayan bir otoriteyi kullanamaz.” (aktaran Teziç, 1996: 95) şeklinde ifade edilen bu ilke, 1791 Anayasasıyla anayasal norm haline getirilecektir. Söz konusu Anayasanın üçüncü maddesi egemenliğin özünü ulusta görmekte ve hiçbir kişi ya da kurulun açıkça ulustan gelmeyen bir otoriteyi kullanamayacağını hükme bağlamaktadır. Bu anlayış, egemenliğin kuramsal açıdan taşıdığı “süreklilik” ilkesine uygundur. Ayrıca ulusal egemenlik kuramı, iktidarı kişisizleştirmesi ve yasalardan üstün olmayı engellemesi nedeniyle iktidarı sınırlayan bir mahiyet arz eder. Ulusal egemenlik ile hiçbir yurttaş yasaların üstünde yer almayacak ve herkesin iradesinden çıktığı kabul edilen yasalar istisnasız herkesi bağlayacaktır.

Böylece Fransız Devrimi'nden sonra egemenlik, "ulusal" bir içerik kazanır. Başka bir ifadeyle devlet otoritesi ulusun varlığıyla özdeşleştirir; siyasal toplum doğrudan kurucu bir irade olarak ulusun rızasına bağlanır. Diğer taraftan ulusal egemenlik kuramı, tek kişiye dayalı hükümet sistemlerine karşı halkın çoğunluğundan güç alan temsilî demokrasinin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Fransız Devrimi'nin ilk dönemi, ulusal egemenliğin gerçek anlamını bulması açısından temsilî ve doğrudan demokrasi yandaşlarının tartışmalarına sahne olmuştur. Ancak gerek Devrim'in öncüsü durumunda bulunan burjuvazinin sınıfsal çıkarları, gerekse siyasetin pratikleri, temsilî demokrasinin daha "gerçekçi" bir model olarak belirmesine neden olmuştur. Nitekim ulus-devlet modeli aracılığıyla temsilî demokrasinin kurumsallaşması sağlanmış olur. Bu modelde, bireyler, yurttaş sıfatıyla, halk ya da ulus kimliği içerisinde bütünleşirler ve bu bütünleşme, bireylerin tekil iradelerinin, en azından kamusal alanda, dikkate alınmamasını, tamamının iradesinin "genel irade" çatısı altında bir araya gelmesini ifade eder (Ağaoğulları, 1991: 22-23).

Ulusal egemenlik, Fransız Devrimi'nin doğmasını sağladığı kavramlardan biridir; ama, kavramın şekillenmesi açısından bunun öncesinde Rousseau ve Sieyès gibi düşünürlerin kuramsal çabaları bulunur. Devrim'in ortaya çıkışında mevcut iktidar ilişkilerinin toplumun çoğunluğunun ne denli aleyhine şekillendiğinin altını çizen ve onları farklı bir dünyanın mümkün olduğunu ikna etmeye çalışan düşünürlerin büyük etkisi vardır.

Rousseau'nun kurguladığı, *Toplum Sözleşmesi* kavramı aracılığıyla ulusal egemenlik anlayışı açısından yaşamsal önem taşıyan kavramlardan biri olan "genel irade" ile karşılaşılmaktadır (Rousseau, 1989: 19). Devletin ve onunla özdeşleşen halkın iradesi olarak ortak iyiliği gözeten ve yaşatan genel irade, bu yönüyle "herkesin iradesi" olmaktan farklılaşır. Ortaya çıkan kendine özgü bir yaşamı, ortak bir siyasal benliği ve iradesi bulunan ahlâkî ve kolektif kamusal bir kişiliktir (Ağaoğulları, 2006: 97). Bu durum, toplumu yönetecek egemen birimin doğuşu anlamına gelmektedir. Nitekim Schulze'e göre devlet otoritesinin mutlak bir hâl almasını sağlayan en önemli etmen, bir bütün olarak hukuk sisteminin tamamen akılcı ve hiyerarşik ilkeler doğrultusunda düzenlenmesi; böylece devletin "kamu yararını gözeten bir aygıt" olarak görülmeye başlanmasıdır (Schulze, 2005: 19).

Bu açıdan bakıldığında "Rousseau'nun egemeni toplum sözleşmesiyle bir siyasî topluluk olarak oluşmuş; halktır." (Ebenstein, 2001: 253). Böylece Rousseau, yönetim erkini kullanacak meşru bir topluluğu tanımlamaktadır. Rousseau için egemen, genel iradeyi oluşturan yurttaşların bütünüdür. Böylelikle Rousseau halk ile egemeni özdeşleştirecek, buradan "halk egemenliği" kuramına ulaşacaktır. Egemenliğin adresi olarak halkı göstermesiyle Rousseau, soyutlama düzeyinde egemenliğin adresini

gösteremeyen ya da bundan kaçınan ve egemenliğin monarkın şahsında temsilini öngören öncellerinin aksine kuramsal açıdan daha güçlü bir yaklaşım ve “daha ahlâkî” bir tutum sergilemiştir. Zira siyasal iktidar, artık halkın iradesine göre geri alınabilecek ya da değiştirilebilecek bir aygıttan ibaret kalacaktır (Sabine, 1969: 283).

Ulusal egemenliğin siyaset kuramına eklenmesi bakımından önemli rolü bulunan bir diğer isim olan Emmanuel Joseph (Abbé) Sieyès, Fransız Devrimi'nin hemen öncesinde, 1789'un Ocak ayında, yayımladığı *Üçüncü Tabaka Nedir?* başlıklı provokatif risalesinde ayrıcalıklar üzerine kurulu düzeni eleştirir. Sieyès'e göre aristokrasinin ayrıcalıklarla donanması, eşitlik üzerine kurulan doğal hukuka aykırıdır. Ayrıcalıklar kaldırıldığında ise geride “üçüncü tabaka”, “herşey”, yani “tüm ulus” kalacaktır (Ağaoğulları, 2006: 192). Sieyès açısından ruhbanlar zaten ayrı bir sınıf oluşturmamaktadır ve bunlar kamusal görev olan din hizmetlerini yürütmekle ödevli yurttaşlardan başka bir şey değildir. Üçüncü tabaka “herşey” olduğuna göre devleti yönetme hakkını da haiz olması gerekir; başka bir ifadeyle “egemenlik ulusundur” (Sieyès, 2002: 122). Sieyès'te ulus, bu şekilde kurucu bir siyasal özne ve anayasal bir mekanizma olarak belirir (Sarıca, 1969: 104).

Sieyès'e göre ulus, “[o]rtak bir yasa altında yaşayan ve aynı yasa koyucu tarafından temsil edilen bir ortaklar topluluğudur.”; buna karşılık kamusal ve toplumsal ayrıcalıklara sahip sınıfların ise tüm üyeleri aynı haklara sahip olması gereken ulus içerisinde yerleri yoktur (Sieyès, 2002: 527). Ulus tanımına girmeyen ayrıcalıklı sınıflar, aynı zamanda ortak düzenin ve yasaların dışında kalarak ulusa zararlı da olmaktadır. Bunların konumları “devlet içinde devlet” (*imperium in imperio*) gibidir (Göze, 1986: 218). Sieyès, böylece yasalar önünde eşit hak ve yükümlülüklerle sahip bir ulus kurgulamıştır; ayrıca aynı ulusu iktidarın kaynağı olarak göstermiş ve tek tek bireylerin üzerine yerleştirmiştir (Sarıca, 1969: 105). Bu şekilde düşünür, Devrimle siyasal alanın temelini yerleşecek ulusal egemenlik kavramsallaştırmasını oluşturmuş; egemenliğin ulus adına hareket etmeye yetkili temsilciler aracılığıyla kullanılacağını söyleyerek Rousseau'nun yadsıdığı “temsil mekanizması”nı meşrulaştırmaya çalışmıştır (Sarıca, 1969: 109).

Klasik egemenlik anlayışının doğuş süreci, Fransız Devrimi ile tamamlanmış; egemenlik, 1791 Fransız Anayasasıyla anayasal bir kavram haline gelmiştir (Hakyemez, 2004: 43). Ayrıca bu dönem egemenliğin tek bir kişiye ya da bir gruba değil, ulusun tamamına ait olduğunun kabulü, yani ulusal egemenliğin doğuşu açısından da önem taşır. Bunun siyaset pratikleri için anlamı, ulusların kendi yazgılarına hâkim; siyasal özne haline gelen bireylerin devlet yönetiminde söz sahibi olabilmesidir. Fransız Devrimi, egemenlik kavramının mutlak olma, süreklilik ve devamlılık gibi özelliklerini aynen

devralmıştır. Ancak ulusal egemenliğin asıl sahibi olan ulusun bu yetkisini kullanmayı sağlayacak temsilcilerin varlığını kurama eklemiştir. Devrimciler tüm ulusun yasa yapma ve yönetim işlerine katılamayacağı düşüncesiyle bu işi yürütmek üzere ulus içinden temsilcilerin görevlendirilmesini zorunlu göstermiş; bu şekilde Amerikan Devrimi ile başlayan temsilî demokrasinin kurumsallaşmasına yönelik süreç, Fransız Devrimi'nden sonra doruk noktasına varmıştır (Dupuis/Déri, 2004: 118 vd.). Gerçekten de ulusal egemenlik, siyasal iktidarın kullanımını doğrudan ulusa bağlayan bir özellik gösterir. Egemenlik ulusa ait olduğuna göre tüm siyasal organlar, kaynağı ulusta olan bir yetkiyi kullanırlar. Burada “genel irade” ile yasa arasında doğrudan bir ilişkisellik kurulduğu görülür. Ulusal egemenlik kuramı, yasaların kaynağının da egemenliğin şahsında somutlaştığı, yasa söyleyen ve uygulayan monark değil, ulusun bizzat kendisi olması sonucunu doğurur. Yasa yaratıcı dünyevî işlevi ulus doğrudan değil, temsilcileri aracılığıyla, yani bir bakıma dolaylı olarak üstlenecektir. Yasaların tek kaynağı durumunda bulunan ulus, yasaların uygulamaya geçirilmesi, yani yönetim işlevini devlet aygıtı aracılığıyla kullanacaktır (Akal, 1999: 36).

Öte yandan 1791 Anayasasının normatif içerik kazandırdığı temsil kurumunun geniş halk kitlelerini iktidarın uzağında tutması nedeniyle (Hobsbawm, 1989: 120) demokrasiyi “mitos” haline getiren bir yüzü olduğu da iddia edilebilir (Ağaoğulları, 1991). Nitekim temsilî demokrasinin en makûl savunusu, tıpkı Fransız Devrimcilerinin yaptığı gibi pragmatizme dayanır. Tüm vatandaşları aynı anda aynı mekâna toplamak geniş toplumlarda neredeyse imkânsız olduğuna göre, iradelerinin yansımaları ancak temsilci görevlendirmeleri suretiyle olacaktır (Arblaster, 1999: 124).

Bu noktada, son olarak, egemenlikle hukuk arasındaki ilişkiye bir kez daha değinilmelidir. Egemenlik kavramı, ortaya atıldığı dönemde (15-16. yüzyıllar) mutlak monarşilerin meşruiyet kaynaklarını ortaya koymak bakımından anlam taşıyordu. Uhrevî veya metafizik dayanaklara ihtiyaç duyulmaksızın siyasal iktidarın neden toplumu yönetme hakkına sahip en üst otorite olduğu sorusunun yanıtı egemenlik kuramı aracılığıyla bulundu. Ulusal devletlerin de *ancien régime*'in ürünü olan egemenlik kavramına sahip çıkmaları, egemenliğin devletin özünde bulunan bir ilke olduğu yönündeki anlayışın kuramsal açıdan bir hayli güçlü ve tutarlı olduğunu gösterir. Bu bağlamda kavramın ulusal egemenliğe doğru geçirdiği evrim, siyasal iktidarın meşrulaştırılması açısından aslında oldukça işlevsel bir yüzü olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Ancak bu değişim süreci, kavramın başka bir yönüne de işaret etmektedir: Devlet açısından zorunluluğu. Gerçekten de modern devlet kendisini önceleyen siyasal yapılanmalardan en fazla sahip olduğu hukuk nosyonu bakımından ayrılır. Doğal ya da uhrevî hukuk, modern devlette yerini

seküler, akılcı ve herkese eşit şekilde uygulanan bir hukuk anlayışına bırakır. Bununla eşzamanlı olarak devlet, meşruluğunu ya da meşruluk gerekçesini kendi dışındaki unsurlarda bulan bir siyaset anlayışından kurtulur; varlığını “kendinden menkul” bir zemine oturtur. Bu durum, devletin tüm edimlerinde hukuksallığa yaslanmasını gerektirir; ancak bundan daha da öte, bizatihi kendisinin hukuksal bir kurum olduğunun kanıtlanmasını zorunlu kılar. O halde her şeyden önce devletin bu konumu nasıl elde ettiğinin sorgulanması gerekecektir. Egemenlik, zaten, siyasal otoriteyi belirli bir hukuksal zemine oturtma, görev çerçevesini akılcı ve hukuka dayalı bir bağlamda çizme arayışıyla oluşturulan bir kavramdır. Bu nedenle “egemenlik mantığı” siyasal bir toplumda bir ya da bir grup insanın sınırsız iktidarına karşı çıkar (Middleton, 1969. 146). Sözelimi egemenliğin mutlak yönüne vurgu yapan Bodin ve Hobbes’un iktidar kurguları büyük ölçüde tek kişinin egemen konumunda bulunduğu monarşiye hizmet eder. Ancak onların kuramlarında da -somut sınırlama durumları açıkça belirtilmese bile- monarkın egemenliği “keyfi” bir hukuk dışılığı dayanmaz (Ağaoğulları/Köker, 2000: 26-27). Aksine, örneğin Bodin, siyasal iktidarın kendiliğinden ve kaçınılmaz şekilde adaletle uygun olarak davranacağını varsayar.

Tüm bu söylenenlerden anlaşılabilceği gibi, modern devlet, hukukla kurduğu ilişki nedeniyle egemenliğe belki de başka hiçbir kavrama olmadığı kadar ihtiyaç duyacaktır. Ancak devletin yine aynı egemenliğine dayanarak totaliter bir görünüme bürünmesi tehlikesi de yok değildir. Nitekim 20. yüzyılın başında egemenliğe yönelik farklı yaklaşımlar, aynı yüzyılın sonunda yaşanacak kuramsal tartışmaların habercisidir adeta. Bu noktada egemenliği ele alma açısından iki farklı yaklaşımın belirlediğini görürüz. Egemenliğin devlete sağladığı sonsuz/sınırsız iktidarın tehlikesinin farkına varan Leon Duguit ve Karl Popper gibi liberal isimler egemenliği reddetmekte ya da “hukuk devleti” anlayışının gelişmesiyle birlikte siyasetin bu kadim kavramının anlamını yitirdiğini söylemekte tereddüt etmezler (Duguit, 2000; Popper, 2000, 2005). Schmitt ve Kelsen gibi Alman kamu hukukçuları ise tam tersine bu kavramın devlet kuramı için taşıdığı anlamın altını kalınca çizerler (Schmitt, 2002; Kelsen, 1969). II. Dünya Savaşı deneyimi, egemenliğin ne kadar tehlikeli olabileceğini savunanların tezlerini haklılaştırmak için kullanabilecekleri oldukça çok sayıda argüman sunar. Ama savaş sonrası dünya, liberal tezlerin aksine egemenliğin anlamını yitirmesinin tek başına insanlığın daha mutlu ve müreffeh bir hayat yaşamalarını sağlamaya yetmeyeceğini gösterir. Zira, reel politik açıdan bakıldığında, Soğuk Savaş sonrasında egemenliğin yerini “hegemonya”nın alması ve devletler arası ilişkilerin hukuk değil, güç dengesi ekseninde şekillenmesi hukuksal veya siyasal açıdan egemenlik haklarına riayet edilmediği takdirde yaşanabilecek “kaos” manzaraları sunar. Uluslararası

düzlem, hukukla değil, güçle şekilleneceği sürece dünya ölçeğinde kalıcı bir barışın tesis edilmesi mümkün olmayacaktır. Evrensel ölçekte barış ve düzenin tesis edilmesinde en fazla ihtiyaç duyulan kavramlardan birinin egemenlik olduğunu söylemekte hiçbir sakınca yoktur. Ancak bu noktaya ilişkin çözümler derinleştirilmeden önce bir parantez açılarak egemenliğin siyasal pratiklere iki farklı yansıması ele alınacaktır.

İç Egemenlik ve Dış Egemenlik Ayrımı

Yukarıda sözü edilen “en üstün güç” tanımı egemenliğin sadece bir yüzüne karşılık gelmektedir. Klasik egemenlik kuramı, kavramın temelde iki farklı boyutu olduğu üzerinde durur: İç ve dış egemenlik. Buna göre geleneksel olarak iç egemenlik, “devletin belirli bir coğrafi alan ve o alanda yaşayan halk üzerinde mutlak hükmetme yetkisi” (Hoffman, 1998: 16) ya da “siyasal toplumda bulunan nihaî ve mutlak otorite” (Hinsley, 1966: 26) olarak tanımlanabilir. Devlet iktidarının başka hiçbir güce bağlı olmadığı, bundan dolayı hiçbir otorite tarafından sınırlandırılmayacağı, kısacası kendi sınırları içinde son sözü söyleme yetkisinin devlete ait olduğu düşüncesi, iç egemenliğin temel varsayımdır. Bu yüzüyle iç egemenlik, devlet otoritesi ile yurttaşlar arasındaki ilişkide belirleyici rolü her zaman devletin oynayacağı fikrine gönderme yapar. Ancak nihaî ve mutlak güç, siyasal toplumun özünde yatar. İç egemenlik anlayışıyla devlet, kendisine meydan okuma ihtimali bulunan potansiyel güç odaklarının tamamının önünü keserek siyasal toplumun yönetimini kendi eline almış; toplum üyelerinin tamamının devlete itaat yükümlülüğü doğmuştur. Konu üzerine klasikleşmiş yapıtlardan birinin sahibi olan Hinsley, iç egemenliğin siyasal topluluğun düzeni ve devamlılığını sağlayacak meşruiyet ilkesini üretmesi bakımından tarihsel bir başarı olduğunu savunur (Hinsley, 1966: 15). Zira egemenlik kavramının içerdiği, mutlaklık, süreklilik ve devredilemezlik gibi unsurlar, gücü merkezileştirme ve siyasal iktidarın sürekliliğini sağlama açısından devlete eşsiz bir kuramsal destek sağlar.

Dış egemenlik ise devletlerin uluslararası sistem içerisinde eşit özneler olarak belirmeleri, birbirlerinin içişlerine karışmamaları, böylece fiilî bir özerkliğe sahip olmaları olarak anlaşılabilir (Krasner, 2001: 230). Bu nedenle dış egemenliğin anlamını “bağımsızlık” sözcüğünün ifade ettikleri ile özdeşleştirmek yanlış olmayacaktır (De Benoist, 1999: 99). Ancak aynı bağımsızlığa sistem içerisinde varolan tüm devletlerin ayrı ayrı sahip oldukları unutulmamalıdır. Dolayısıyla uluslararası sistem, tüm devletlerin egemen, bağımsız birimler olarak belirdikleri ve normatif açıdan birbirlerine karışma haklarının bulunmadığı bir “anarşi” ortamını resmeder. Bu anlayış, bir bakıma

içte düzeni kurma ve koruma arayışlarını doğurmuş, dış dünya açısından genel hatları hukukla belirlenmemiş bir yapının bulunmasını zorunlu kılmış ve böylece “iç düzen”, “dünya düzeni”ne tercih edilmiştir.

Devletin iç siyaset ve yurtttaşlar üzerinde aktif müdahalede bulunabilmesi açısından iç egemenlik, “pozitif egemenlik” olarak da anılır. Doğal olarak bunun karşısında “negatif egemenlik” anlayışı bulunur. Devletin, dış otoritelerin müdahale ve denetimlerinden bağımsız olması anlamında kullanılan negatif egemenliğin karşılığı tahmin edilebileceği gibi yukarıda “dış egemenlik” olarak nitelediğimiz modeldir (Uygun, 1996: 396-397).

Aslında iki tanım da belirli bir noktada kesişmektedir. Kesişme noktası, adına “ülke” dediğimiz coğrafi sınırlar içerisinde, devlet aygıtının yönetimini elinde bulunduran ve kendisi üzerinde hiçbir güç tanımayan bir otoritenin varlığıdır. Bu otorite, gücünü başka bir otorite merkezinden almış değildir; örneğin bir devletin içinde yer alan kurum ve birlikler, zaten kısmî ve sınırlı olan otoritelerini devletten devşirirken, egemenliği içkin devletin bu yetkisi aslıdır ve hiçbir yerden iktibas edilmemiştir (Başgil, 1957: 135). Yegâne egemen birim olan devlet, iç siyasetini kendi belirlediği kurallar çerçevesinde sürdürecektir ve yurtttaşlarından koyduğu kurallara uymalarını bekleyecektir. Devlet, aynı şekilde dış siyasetinde tamamen bağımsız hareket etme ve diğer devletlerle ilişkilerini başka aktörlerin zorlayıcı müdahaleleri olmadan kendi çıkarları doğrultusunda belirleme şansı bulacaktır. Bu bağlamda egemenliğin belirleyici özelliği bağımsızlıktır. Devletin iç alanında mutlaklıdır; “kendi *alter ego*’suyla, başka bir devletin egemenliğiyle karşılaştığı dış alanda [ise] *görelî*’dir”, egemenlik (Beaud, 2003: 274). Bundan dolayı iç egemenlik ile dış egemenlik, aslında tek ve aynı sistemi oluştururlar. Başka bir ifadeyle devlet egemenliği, ancak, bu başka devletlerle karşılaştığında ve onlar tarafından saygı görünce anlam taşır. Bu nedenle egemenlik mantığı, bir “uluslararası sistem”in varlığını gerektirir.

Klasik Egemenlik Anlayışının Dönüşümü

Devlet teorisyenleri, en baştan beri egemenliği insanların doğuştan itibaren sahip oldukları, vazgeçemeyecekleri ve devredemeyecekleri “doğal haklar”ıyla sınırlamaya çalışırlar. Ancak bu sınırlama çabaları İkinci Dünya Savaşı sonrasında dek kuramsal bağlamda kalmıştır (Brown, 2002: 7). Daha doğrusu, “hukuk devleti” anlayışının ortaya çıkmasıyla kendilerine yurtttaş sıfatıyla bağlı bireylerin haklarının korunması bağlamında devletler, kuramsal açıdan bir yükümlülük altına girmişler; bu haklara ilgili devletçe kendiliğinden ve başka bir girişime ihtiyaç duyulmaksızın uyulacağı varsayılmıştır. Örneğin bu alandaki gelişmelerin ilk kez ortaya çıktığı yer olan ABD’de, 12 Temmuz

1776'da kabul edilen *Virginia Anayasası* ve 4 Temmuz 1776 tarihli *Amerikan Bağımsızlık Bildirisi* devlet iktidarının bireysel haklarla sınırlı olduğu yönünde hükümler içerir ve bu hakları doktrinden hukuksal pratiklere aktarır (Kapani, 1993: 45). Ancak bu belgeler ile tanımlanan haklar, yaşama geçirilmeleri bakımından ulusal bir nitelik gösterir ve siyasal iktidarı ilkesel bir yükümlülük altına sokar. Gerçekten de bu örneklerde, doğal hakların garantörü olarak devletin bizzat kendisi belirlemektedir. Oysa insan haklarının devletçe hukuken tanınması tek başına fazlaca bir anlam ifade etmeyecektir (Sancar, 2004. 120). Kuşkusuz, hakların güvence altına alınması noktasında hukuksallık önemli bir etkidir; ancak bundan daha önemli olan, devletin bu haklara uymasını sağlayacak ve uygulamayı denetleyecek evrensel ölçekli, yaptırım uygulama gücüne sahip denetim mekanizmalarının oluşturulmasıdır. Evrensel ölçekli denetimden bahsedilmesi devletin karşısına çıkacak en az kendisi kadar güçlü bir özne bulma ihtiyacından kaynaklanır. Ulusal düzlemde devlet en üstün otorite olduğuna göre devleti bireysel hakların güvence altında bulundurulmasına zorlayacak sivil denetim dışında alternatif kurumsal bir yapının ortaya çıkması oldukça güç gözükmektedir.

19. yüzyılda köle ticaretinin yasaklanmasına ve 20. yüzyılın başında köleliğin tamamen ortadan kaldırılmasına, yine aynı süreçte çalışanlarla etnik azınlıkların haklarının korunmasına yönelik çabalar (Krasner, 1999: 105-109) ile daha çok savaş hukukuna ilişkin düzenlemeler içeren 1907 *Lahey Konvansiyonu* istisna tutulursa insan haklarının bir bütün olarak uluslararası düzlemde siyasal ve hukuksal bir mesele haline gelmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında vuku bulmuştur (Donnelly, 1999: 71). Gerçekten de II. Dünya Savaşından sonra devletlerin “mutlak” egemenliği sorgulanmaya başlanmış; Nazi deneyiminin de etkisiyle mutlak bir egemenlik anlayışının birey ve grup haklarının ihlaline sebep olabileceği ve bireysel haklarla özgürlüklerin güvence altına alınmasının sadece devletlerin inisiyatifine bırakılamayacağı fikri, uluslararası düzlemde etik ilkelere dayalı normatif bir düzen oluşturulmasına yönelik arayışları beraberinde getirmiştir.

Hukukun yalnızca devletlerin inisiyatifine bırakılmamasına yönelik çabalar, Avrupa Konseyi (AK) bünyesinde oluşturulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ile ilk güçlü örneğini bulur. AK üyesi ülkeler tarafından imzalanan ve 1953 yılında yürürlüğe giren *İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi*'yle üye ülkelerde insan hakları ihlallerinin sürekli olarak izlenmesi, böylece ihlallerin önlenmesi için hızla harekete geçilmesi öngörülmüş; Konsey üyesi ülkelerin girişecekleri hak ihlalleri karşısında bireyleri koruyacak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Bu bağlamda AİHM, bireyleri, yurttaşı oldukları devletin hukuk dışı edim ve kararlarına karşı koruyan bir çizgi izler. İç hukuk yolları

tüketildikten sonra başvuru ve kişinin haksız devlet edimi veya kararı nedeniyle uğradığı zararın tazminini hedefleyen AİHM, her ne kadar ilke olarak “bağımsız” hareket etseler de son tahlilde, devlet organı olan mahkemelerin bireyin korunması açısından yeterince tarafsız olamayabilecekleri öncülünden hareket eder. Bu açıdan AİHM, bireylerin evrensel hukuksal standartlara uygun ve adilane bir şekilde yargılanmalarını güvence altına almayı hedefleyen uluslararası bir mekanizmadır. AİHM’nin en önemli hukuksal sonuçlarından birisi de bireyi uluslararası toplum içinde bir özne olarak kabul etmesi ve bireysel hakların korunması söz konusu olduğunda bu alanın devletlerarası ilişkiler ile sınırlı olamayacağını ortaya koymasıdır (Robertson/Merrills, 1989: 113). Kuşkusuz, ilk bakışta AİHM kararlarına ilgili devletin uyması isteğe bağlı (başka bir ifadeyle iradî) gibi görünür; ancak, Konsey’in öngördüğü demokratik hukuk devleti anlayışı hatırlandığında Avrupa Konseyi üyeliğini sürdürebilmek için kararların gereğini yerine getirmek adeta bir zorunluluk halini almıştır. Uluslararası sistemin bir parçası olarak kalmak, her şeyden önce sistemin dayandığı normatif ve etik ilkeleri benimsemeyi zorunlu kılar. Böylelikle Avrupa Konseyi, üyesi olan devletlerde demokratik standartların ve hukuk devleti anlayışının güçlendirilmesi, daha doğrusu devlet iktidarı karşısında birey haklarının korunması amacıyla hukuksal bir zemin oluşturur. Konsey ve kendisine bağlı AİHM’nin önemi bu noktada açığa çıkar. Devletlerin uygulamaları ile iç yargılama usûl veya süreçlerinin evrensel hukukun gereklerine uygun olup olmadığı AİHM aracılığıyla denetlenmekte; devletler, aleyhlerine verilen kararlara uyarak bir anlamda egemenlik haklarının belirli ölçülerde sınırlandırılmasına izin vermektedirler. Gerek AİHM gerekse 1998 tarihli Roma Antlaşması ile temelleri atılan ve 2002’den itibaren süreklilik kazanan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda ulusal yargının ötesine geçilebileceğini, yine aynı ilkeler dolayısıyla siyasal iktidarın kendi yurttaşlarına davranışları bakımından bile uluslararası hukukla bağlı olacağını göstermektedir (Falk, 2005: 68).

İnsan hakları ile ilgili tüzel düzenlemelere gidilmesini zorunlu kılan ve aksi durumda ambargo uygulanması veya diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi yaptırımlar öngören bu anlayışın gittiği en uç nokta, insan hakları ihlallerini sistematik hale getiren devletlere “uluslararası toplum” adına girişilen “insanî müdahale”dir (*humanitarian intervention*) (Ignatieff, 2002: 115). BM Antlaşması’nın ünlü 2/7. maddesi devletlerin egemenlikleri altındaki topraklara, kendi talepleri olmaksızın müdahale edilemeyeceği anlayışını içerir (Mills, 1998: 130). Oysa insan haklarını temel alan “insanî müdahale” kavramıyla, başka ülkelere yönelik güç kullanma gerekçeleri, politik ya da stratejik değil, evrensel ve insanî ilkelere dayandırılarak meşru görülmüştür. Ayrıca müdahale, her ne kadar bir ya da birkaç ülke tarafından yürütülse de asıl özne olarak

“uluslararası toplum” gösterilmiştir. Bu bağlamda müdahaleci devletler, genelde, “uluslararası toplum” adına hareket ettikleri iddiasından yola çıkarlar (AYOOB, 2002: 83). Soğuk Savaş sonrasında insan haklarını koruma amaçlı olarak uluslararası toplum adına girilen müdahalelerin en önemli örneklerini BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda Somali, Bosna, Haiti ve Doğu Timor’a ve NATO inisiyatifinde Eski Yugoslavya’ya yönelik askerî harekâtlar oluşturur (Rehman, 2003: 33). Burada karşılaşılan asıl sorun ise müdahale mekanizmaları aracılığıyla “yeni hegemonyacı” bir anlayışa kapı açılabilmesidir. Kuşkusuz, egemen bir devlete başka bir ya da bir dizi devlet tarafından doğrudan güç kullanmak suretiyle müdahalede bulunulması egemenliğin genel mantığı ile bağdaşmaz. Ancak bu tür bir yaklaşımın insan hakları ihlallerini süregelenleştirmeye yardımcı olacağı da açıktır (Kratochwil, 1995: 42). Bu bakımdan müdahale, diğer tüm seçenekler tükendikten sonra “son çare” olarak başvurulduğu takdirde meşru görülmesi gereken bir yöntemdir. Son kertede, bu yöntemin ulusal egemenliği -en azından bir süreliğine- askıya alan bir araç olduğu da açıktır (Ignatieff, 2002).

Siyasal pratikler açısından ise Westphaliacı bir anlayış, egemenin kendisini insan hakları ile bağlı görme yükümlülüğünde olduğu fikrini daha baştan reddeder (Brunkhorst, 2000: 53). Egemenin mutlaklığı, siyasal yönetimlerin kendileri tarafından belirli bir taahhütte bulunulmadığı takdirde yurttaşlarına veya ülke sınırları içinde bulunan yabancılara muamelede önceden belirlenmiş ve duyurulmuş standart prosedürlere uyacakları fikrine yabancıdır (Falk, 2001: 123). Bu bağlamda Westphaliacı dünya sistemi anlayışının doğal bir “anarşi” varsayımına dayandığı görülür. Aslında uluslararası düzeni hukukla bağlama düşüncesi bile klasik egemenlik kuramının içerik değiştirmesi gerektiğini gösterir. Uluslararası hukukun devletler açısından bağlayıcı normlar ve yasal kısıtlamalar getirmesi, hatta bunun ötesine geçilip insan haklarını sürekli olarak ihlal eden devletlere karşı, “uluslararası toplum” adına müdahalede bulunulması ülkelerin tek başlarına hukuk yaratıcı ve uygulayıcı egemen birimler oldukları, kendi dışlarında belirlenen hiçbir ilkeye uyma yükümlülüklerinin bulunmadığı varsayımına aykırıdır (Morgenthau, 1970: 404). Zira egemen gücün başlıca özelliği hukuk yaratmak ve hukukun tek meşru kaynağı olmaktır. Dolayısıyla egemenin doğal haklarla veya uluslararası hukukla sınırlı olduğuna yönelik yaklaşım, aslında uluslararası sistemin kabul edilebilir tek aktörü olarak devletleri gösteren egemenliğe yönelik Westphaliacı mutlak bağımsızlık anlayışının ortadan kalktığını gösterir.

Bunun yanında küresel kapitalizmin geldiği aşama ulusal ekonomilerin yerlerini tek bir küresel ekonomiye bırakmaları yönünde işlemektedir. “Ulusal ekonomi” içinde devletler “piyasa”yı düzenleme bakımından temel rolü oynarlar; vergi vb. yöntemlerle bölüşüm ve yeniden dağıtımı bir iktisadî sorun

haline getirirler. Modern devlet, daha gelişiminden itibaren ekonomik alana doğrudan müdahale etmiş, koruma ve yönlendirme gibi araçlarla ekonomi üzerinde söz sahibi olmuştur. Örneğin, Wallerstein'ın kaydettiği gibi, devlet, yasal kısıtlamalar getirme yoluyla belirli alanlarda tekel oluşumunu yasaklayabilir ya da tam tersine bunu sağlayabilir (Wallerstein, 2002: 76). Ulusal çaplı bir bölüşüm sorunundan hareket eden “sosyal devlet” anlayışının ardında yurttaşların aynı devlet çatısı altında yaşadıkları diğer insanlara karşı yükümlülükler içinde bulunmaları ve bu konuda yönlendirici işlevi devletin görmesi anlayışı yatar. O halde ulus-devletle birlikte devletin ekonomi üzerindeki yetkisinin “ulusal” bir nitelik kazandığı söylenebilir. Bu süreçte, Polanyi'nin ifadesiyle, ekonomik yaşam, yalnızca yerel yönetim düzeyinde değil, ulusal düzeyde uygulanan topyekûn düzenlemelerle yönlendirilmeye başlanmıştır (Polanyi, 1986: 86). Oysa günümüzde küresel kapitalizmin dünyayı tek bir pazar olarak gösteren yaklaşımı, devletlerin ekonomilere müdahale etmesinin önünü kesmeyi amaçlar. Aynı süreçte IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi ulus-üstü kuruluşlar, bir bakıma ulus-devletten rol çalarak küresel ekonominin koordinatlarını belirleme işini üzerlerine alırlar. Gerçekten de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası alanın doğal bir anarşi ortamında değil, önceden belirlenmiş ve devletlere ilkesel yükümlülükler getiren koşullar çerçevesinde şekillenmesi fikri, tıpkı aynı amaçla oluşturulan Birleşmiş Milletler gibi, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, OECD ve GATT ile daha sonraları Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasını beraberinde getirmiştir (Youngs, 1997: 118-119). Uluslararası ekonomik kuruluşların etkinlik alanlarının ulusal ekonomilerin aleyhine genişlemesi, daha çok kapitalizmin küresel bir güç olarak evrensel ölçekte kazandığı güçle eş zamanlı olarak ilerler. Bu bağlamda küreselleşmeyi salt teknolojik gelişmelerin meydana getirdiği bir olgu olarak görmek yetersiz kalacaktır (Kazgan, 2002: 95). Küreselleşme, dünyada belirli bir şekilde yapılaşmış ilişkileri değiştirme ve yeniden düzenleme potansiyeline sahip siyasal ve ekonomik boyutları da olan bir olgudur (Sassen, 1996: 24). Ancak bunu besleyen güçlü bir ideolojik damar bulunduğunu da kaydetmek gerekir. Özellikle 1970'lerden sonra güç kazanmaya başlayan neo-liberalizm ya da yeni sağ akım, devletin piyasaya her türlü müdahalesinin bireysel özgürlüğün ihlali anlamına geleceğini ve gerçek anlamda özgürlükçü bir sistemin ancak kapitalizmin önünün açılmasıyla yaşam bulacağını savunur. Uluslararası ekonomik kuruluşların da ülkelere yönelik tavırlarını bu ideolojik söylem çerçevesinde şekillendirdiği ve temelde küresel kapitalizmin her bir ülkede yapılaşmasını amaçladığı açıktır. Bu, ulus-devletin egemenlik hakları pahasına olsa da gerçekleştirilecektir.

1945'ten bugüne kadar olan süreçte, genellikle ekonomik temelli çalışmalar yürüten pek çok ulusüstü oluşum, ulus-devletlerin egemenliklerini

belli ölçülerde sınırlama pahasına faaliyet göstermektedir. Bunlar gibi ekonomik işbirliği arayışlarının uzantısı olarak doğan Avrupa Birliği (AB) ise hepsini aşan bir nitelik kazanmış ve “siyasal ulusüstü oluşumlar”ın en yetkin örneği olarak belirmiştir. Böylece ulus-devletin egemenlik iddiasına ilişkin tartışmalar da yeni bir yere gelmiş; kavram, adeta ilk teorisyenlerince tanınamayacak bir içerik kazanmıştır. Avrupa Birliği’nin yeni bir siyasal örgütlenme modeli olarak belirişi ve meydana getirdiği “ortak egemenlik havuzu” aracılığıyla ulus-devlet anlayışına farklı bir boyut kazandırması bu konudaki en güncel örneklerden bir diğeridir.

Burada öncelikle uluslararası ve ulusüstü birimlerin egemenlik açısından ifade ettiği anlama bakılmalıdır. Uluslararası örgütlerin dahil olduğu hukuk düzeni (uluslararası hukuk) içerisinde devletlerin egemenliklerini başka bir organa devretmeleri gibi bir durum yaşanmaz. Oysa ulusüstü hukuksal düzen, kısmî bir egemenlik devrini zorunlu kılar. Bu durum, aynı zamanda ulus-devletin niteliklerinde bir değişme anlamına gelir (Dedman, 1996: 7). Ulusüstü siyasal bir örgütlenme modeli olarak AB’yi oluşturan ülkelerin, bu yeni yapının “egemenlik alanı”nı geniş biçimde doldurma yoluna bilinçli bir çabayla girdikleri açıktır: Ortak Pazar yaratılması, para ve maliye politikalarının uyumlaştırılarak para biriminin tekleştirilmesi, birleşik ordu oluşturulması ve dış politika alanında ortak hareket edilmesine yönelik arayışlar bu düşünceyi yansıtan gelişmelerdir.

AB, egemenlik üzerinde iki türlü etki yaratmıştır. Öncelikle diğer tüm ulusüstü oluşumlarda benzeri yaşandığı gibi Birlik üyesi ulus-devletler egemen birimler olarak kalmaya devam ederler. AB entegrasyonu bu anlamda kendisini oluşturan ulus-devletlerin egemenliklerini tümünden ortadan kaldırmamıştır. Ancak meselenin ikinci boyutuna baktığımızda farklı bir yönle karşılaşırız. AB, bütünsel bir yapı olarak kendisine üye ülkelerin egemenliklerinin bir kısmını devralır ve onların sınırları da dahil olmak üzere kapsadığı coğrafya üzerinde bu yetkiyi kullanır (Gerstenberg, 2001: 301). Böylece Birlik, bir anlamda, “ortak egemenlik havuzu” (Peterson, 1997: 559-578; Newman, 1996: 5) oluşturmakta ve her bir üye devletin egemenliğinin bir kısmını bu havuza aktarmasını istemektedir. Doğal olarak bu aktarım, AB’nin belirlediği işbirliği sınırlarında kalır. AB’nin henüz politika belirlemediği ya da yetki alanına girmeyen konularda egemenlik devri söz konusu olmamaktadır.

Birliğin gerek herhangi bir üye devletin sınırları içinde gerekse tüm üye devletlerin kapsadığı alanda giriştiği ulusal politikalara müdahaleyi içeren ve yerel yasaların üzerinde yer alan eylemler ile düzenlemeler, söz konusu “havuz”da biriktirilen egemenliğin devrinden doğan yetkilerden kaynaklanır. Dolayısıyla AB projesi ile üye devletler, egemenliklerini aşama aşama Birlik’e devretmektedirler (Karakaş, 1993: 14). Bu bağlamda AB’nin genişleme süreci,

siyasal açıdan devletin egemenlik alanına ait yetkilerin kullanılmasıyla ilgilidir ve AB bütünlüğü, bu bağlamda, ulusal egemenlikten belirli ölçülerde feragatin ön-kabulünü gerektirir (Pierson, 1998: 33).

Çevrenin korunması amacıyla belirli uluslararası antlaşmaları imzalamanın küresel toplumun bir parçası olarak kalabilmek için adeta bir zorunluluk halini alması ve sivil toplum kuruluşlarının gerek ulusal gerekse uluslararası arenada öteden beri devlet tarafından yürütülen birtakım işlevleri üstlenmesi de “ulusal egemenlik” anlayışında yeni bir aşamaya gelindiğini gösteren diğer bazı örneklerdir. Örneğin BM eski Genel Sekreteri Butros Gali gibi ulus-devletlerin oluşturduğu düzenin başında bulunan bir isim, sivil toplum kuruluşlarının halkın temsilinin temel biçimi olduğunu ve bu oluşumların uluslararası ilişkiler alanına katılmalarının siyasal meşruiyet zeminini genişleteceğini söyleyerek sistem içinde STK’ların ağırlığının artacağını sinyallerini vermiştir (Krut, 1997: 12). Gali’ye göre bu oluşumlar, artık uluslararası yaşamın tam bir parçası durumuna gelmişlerdir ve bu nedenle yakın geçmişe dek yalnızca egemen devletlerin katılımları olduğu bir forum görünümü çizen Birleşmiş Milletler artık STK’ları da kapsayacak tarzda yeniden şekillendirilmelidir (Ghalı, 1996: 7). Gerçekten de kuruluş yıllarında ve hatta Soğuk Savaş esnasında bu tür oluşumlara soğuk bakan BM, son dönemde STK’larla diyaloga dayalı ve yatay bir ilişkiler ağı geliştirmeye başlamış; danışma ve karar alma süreçlerine giderek daha fazla STK’nın katılımını sağlama yönünde bir eğilim içine girmiştir (Suy, 2002: 47).

Bu noktada ulus-devletlerin ve dolayısıyla ulusal egemenliğin ortadan kalktığını söylemek, temsili demokrasinin hâlâ başat siyasal sistem olduğu günümüzde gerçekçi bir yol olmaz. Kaldı ki egemenlik, içte devletlerle yurttaşlar arasındaki ilişkinin gerekçesi; dışta zayıf devletleri güçlü devletlere karşı koruyan hukuksal bir ilkedir. Hatırlanacağı üzere ABD’nin Irak’a müdahalesine karşı çıkılmasının temel nedeni, egemen bir devletin bu hakkının ihlal edilmesidir. Somut koşullar, güç dengesine dayalı Westphaliacı bir egemenlik anlayışının artık geçerliliğini yitirdiğini göstermektedir. Bu noktada yapılması gereken ise tarihsel bir olgu ve hukuksal bir ilke olan egemenliği yadsımak değil, sosyal hakları da içeren bireysel hak ve özgürlükler ile uluslararası hukukun etik ilkelerini göz önünde bulundurarak yeniden tanımlamaktır.

Egemenliğe Neden Hâlâ İhtiyaç Var?

Egemenliğin, insanlığın yüz yüze kaldığı her türlü sorunu çözmeye muktedir, örneğin barışçı bir dünya düzeninin kurulmasını sağlayacak, daha doğrusu buna tek başına yetecek bir kavram olduğunu söylemek oldukça

zordur. Böylesi bir iddia, kavrama kendisinde olmayan nitelikler atfederek onu fetişleştirmek anlamına gelir ve bu denli büyük beklentiler içine girmek itiraf etmek gerekirse “safdillik” olur. Elbette, egemenlik ortadan kalksa da tüm hukuksal belgelerin merkezine yerleşse de farklı devletler arasında güç ilişkileri yaşanacak ve güçlü devletler zayıf devletlere baskı, zor vb. yollarla kendi isteklerini yaptırma yönünde çaba harcayacaklardır. Bunun yanında her iktidar ilişkisi kötüye kullanılabilmesine göre siyasal iktidarı ellerinde tutanlar, kendilerine tabi olanların birtakım haklarını ihlal edebilecekler ya da onlara karşı kötü muamelede bulunabileceklerdir. Egemenlik, tam bu noktada anlam taşır. Güçlünün zayıf karşısında korunması, bu ister devletler arası ilişkiler isterse bireyle devlet arasındaki ilişkiler için geçerli olsun tek bir yolla mümkündür: Hukukla. Egemenliğin belki de en önemli yüzü, tüm bu güç dengesinin hukuksal içeriği tayin edebilecek ilke olmasıdır. Zira kendisini hukukla bağlı olarak gördüğünü söyleyen bir devlet, öncelikle bu yetkisini hukuktan almalıdır.

Burada gerek yerel gerekse evrensel açıdan mevcut iktidar ilişkileri veri olarak alındığında iki farklı yaklaşım sergilenebilir. İlki reel politığın acımasız koşullarından yakın olarak olsa bile, bunların değişmesinin imkânsızlığının vurgulanması ve böylece egemenliğin artık anlamını yitirdiğinin söylenmesidir. Siyaset, salt güç ilişkisine indirildiğinde takınılacak “gerçekçi” bir tutumdur bu. Gerçekçi, ancak sorunlara çözüm aramak yerine mevcut sorunla yaşamayı kabullenecek veya öğütleyecek kadar sinik. Oysa siyaset “demokratik” bir bakış açısıyla değerlendirilip insan topluluklarının katılımı ve özgürleşmesiyle ilişkilendirildiğinde daha farklı bir değerlendirmeye gidilmesi mümkün olur. Egemenlik, devleti meşruiyetle donatan bir kavram olarak siyasal iktidarın hukukla ilişkisinin olumlu tarzda düzenlenmesini sağlayacak birincil etmen olacaktır. Ancak kavramın bu işlevinin de ötesine geçilerek tüm devletlerin birbirlerinin egemenlik haklarına karşılıklı olarak saygı göstermesi ve bu ilişkiselliğin hukuk aracılığıyla korunan örgütlü bir yapıya oturması “daha iyi ve daha barışçıl bir dünya”nın meydana gelmesinde yararlı olabilecektir.

Soruna bu açıdan bakıldığında egemenliğin hâlâ *güncel* ve hâlâ *gerekli* bir ilke olduğu söylenebilecektir. Güncel, çünkü, yukarıda değindiğimiz gibi günümüzde siyaset kuramının merkezindeki tartışmalar ulus-devletin yeni binyıldaki işlevleri ve konumu üzerinde odaklanmaktadır. Ulus-devletin, etkin bir siyasal model olmaktan çıktığına yönelik iddialar, bu yapının her ne koşulda olursa olsun korunmasına yönelik en az diğeri kadar keskin karşı tezler üretilmesini beraberinde getirmektedir. Böylece ulus-devletin daha demokratik ve özgürlükçü bir tarzda örgütlenerek varlığını nasıl devam ettirebileceği sorusunun yanıtı gözden kaçırılmaktadır. Gerekli, çünkü, egemenlik, ulus-devlet olgusunun hukuksal ve siyasal açıdan düşünülmesini sağlayan temel

kavramdır. Dolayısıyla ulus-devletin gücünün zayıfladığına ilişkin cümlelerde yer alan ulus-devlet ifadeleri ulusal egemenlikle değiştirilse bir anlam kayması olmayacaktır.

Egemenliğin öneminin kanıtlanması açısından en güncel örnek olarak Ortadoğu coğrafyasında son dönemde yaşanan bazı olaylar gösterilebilir. Öncelikle ABD'nin Afganistan'la başlayan, Irak'la genişleyen ve başka coğrafyalara da yayılacağı anlaşılan işgal hareketleri, başka devletlerin egemenlik hakları dikkate alınmadığında yaşanacak gelişmelerin ne ölçüde hukuksuz ve gayrimeşru olabileceğini göstermiştir. Örneğin 2003 yılının başlarında gerçekleştirilen Irak'a yönelik askerî müdahale, Birleşmiş Milletler tarafından açık Şekilde karşı çıkılmasına rağmen ABD öncülüğünde tek taraflı olarak uygulamaya geçirilmiştir (Beriş, 2003: 57 vd.). Bu süreçte insan haklarına aykırı uygulamaların hukuksuzlukla ve gayrimeşrulukla eşzamanlı gitmesi herhalde tesadüf değildir. Zira hukuk olmadığında yalnızca iktidarın kullanımını sınırlayacak kendiliğinden işleyen bir mekanizmanın varlığına umut bağlamak gerekir.

Bu konudaki en çarpıcı örneklerden birisini de ABD'nin Küba'dan kiraladığı topraklar üzerinde bulunan Guantanamo Askeri Üssünde yaşanan insanlık dramı oluşturur (Agnew, 2005: 498). Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Af Örgütü raporları, Guantanamo'da bulunan tutukluların hukuksuz Şekilde alıkonulduklarını ve işkenceye maruz kaldıklarını açıkça ortaya koymasına rağmen fiilen hiçbir ülkenin denetiminde olmadığı için Üssü yöneten ABD'li yetkililer, burada yaşanan hiçbir hukuk dışı olaydan sorumlu tutulamamakta ve yargılanamamaktadır. Bu örnekte egemenlik ile hukuk arasındaki ilişki, en açık biçimde kendisini gösterir; "egemenliğin olmadığı bir toprak parçası" olarak kabul edilen Guantanamo'da hukuk da yoktur (Michaelsen/Cutler, 2004: 293). Bundan dolayı ABD, Üste bulunan tutuklulara, savaş esirlerine yönelik muameleleri düzenleyen Cenevre Sözleşmesi hükümlerini uygulamayı reddetmekte ve "terör zanlısı" olarak burada alıkonan insanlara karşı, işkence ve kötü muamelede bulunan kendi yetkililerini yargıdan muaf tutmaktadır. Guantanamo'da bulunan tutukluların işkence ve kötü muameleyle maruz kalmalarının, temel ve en basit insan haklarından mahrum tutulmalarının nedeni egemenliğin sağladığı hukuksal güvencelerin uzağında olmalarıdır (Paye, 2005: 48).

Burada ironik olan, ABD'nin ve bu süreçte kendisine destek veren İngiltere'nin tüm hukuksuz ve uluslararası karar alma inisiyatifleri devre dışı bırakılarak gerçekleştirildikleri için gayrimeşru uygulamalarını yaşama geçirirken kendi egemenliklerini koruma ihtiyacıyla hareket ettiklerini söylemeleridir. Nitekim daha önce egemenliğin tanım değiştirdiğini ve insan haklarını içerecek Şekilde yeniden belirlenmesi gerektiğini savunan İngiltere

Başbakanı Tony Blair, Londra’da 2005 Temmuz ayı içinde yaşanan terör saldırılarının ardından devlet egemenliğinin özgürlüklerin kısılmasına imkân tanıdığını ve ülke güvenliğinin korunması açısından özgürlüklerin kısmen de olsa feda edilebileceğini ifade etmiştir (aktaran Hasan, 2005). “Özgürlük havarisi” ABD’de McCarthycilik yeniden hortlamış, ancak bu sefer hedef komünistler değil, Müslümanlar olmuştur. Oysa bir devletin kendi egemenliğini korumak için başka devletlerin egemenliklerini ihlal etmekten kaçınmaması, Westphalia’nın öngördüğü “anarşi” ortamında bile kolayca kabullenilebilecek bir durum değildir.

Bunun yanında ABD ve İngiltere başta olmak üzere pek çok Batı ülkesinin artan terör eylemleri karşısında kendi topraklarında güvenlik önlemlerini olağanüstü artırmaları ve bunu, egemenlik haklarına dayanarak yapmaları, egemenlik ile özgürlük arasındaki gerilimi canlı tutmaktadır. 11 Eylül sonrasında tüm Batı ülkelerinde bir “özgürlük daralması” yaşandığı açıkça görülmektedir. Bunun sebebi ise örneğin George W. Bush ve Tony Blair gibi devlet adamlarının açıkça ifade ettikleri üzere egemenliklerinin korunması düşüncesidir.

Yukarıda sayılanlar, egemenliğin önemini ve güncelliğini kanıtlayan “kötü” örneklerdir. Ama bir de soruna tersinden bakılması denendiğinde farklı bir manzara ile karşılaşılacaktır. Egemenlik hakkına saygı duyulması, ama devletler tarafından da bu hakkın sunduğu yetkilerin belirli sınırlarda kalarak kullanılması, daha düzenli ve barışçı bir dünya sağlayabilecektir. Nitekim Birleşmiş Milletler’den Dünya Bankası’na bir dizi politik ve ekonomik kuruluşun önemi burada ortaya çıkmaktadır. Bu tür yapılanmalar, devletlerin başka devletlerle eşit statüde ilişkiye geçmeleri ya da devletler arasında hukuksal, ticarî, malî ve ekonomik ilişkilerin ana hatlarının çizilmesi ve muhtemel anlaşmazlıkların giderilmesi bakımından önemli bir işlev üstlenebilirler. Westphalia sonrasında ortaya çıkan “anarşi” durumu, barışa ve huzura dayanan evrensel ölçekli bir düzeni değil, egemenliğe duyulan saygının doğurduğu bir “asgarî müştereklerde uzlaşma” anlayışını yapıyılaştırıyordu. Oysa uluslararası işbirliği amacıyla oluşturulan kurumlar, bunun çok daha ötesine geçerek bir bütün olarak insanlığın yararına uygun şekilde karşılıklı işbirliği ve dayanışmanın hâkim olduğu bir düzen tesis edebilirler. Burada egemenliğin asıl işlevi, söz konusu düzenin oluşmasını sağlayacak temel kurucu unsur olmasıdır.

Nasıl Bir Egemenlik?

Burada öncelikle bazı noktaların altı bir kez daha çizilmelidir: Egemenliğin evrensel barışın sağlanması ya da korunmasında tek başına

yetecek bir kavram olduğunu iddia etmek hayli zordur. Üstelik hem mutlak monarşilerin en güçlü olduğu dönemlerde hem dünya savaşlarının yaşandığı zaman aralığında hem de en canlı örneklerini yaşadığımız günümüzde, egemenliğin devlet iktidarının totaliter bir içerikle kullanılmasının temel hukuksal gerekçesini oluşturduğu hatırlandığında bu zorluk birkaç kat daha artar. Ancak egemenliğin ne denli gerekli olduğu da bu örnekler aracılığıyla bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Egemenlik, bir bakıma devlet ile hukuk arasındaki köprüdür.

Tüm bu noktalar göz önünde bulundurulduğunda “nasıl bir egemenlik?” sorusuna verilecek en gerçekçi ve en makul yanıt, “sorumlu egemenlik” şeklinde belirmektedir (Falk, 2005: 183). Bu *sorumluluk*, hem devletin onun adına iktidarı elinde tuttuğu kendi halkına hem de kendisiyle eşit konum, hak ve statüye sahip diğer devletlere karşıdır. Devlet, tüm uygulama ve edimlerinde evrensel hukukun temel ilkelerine bağlı kalmak, insan haklarını ihlal etmemek ve üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmek açısından kendi halkına karşı sorumludur.

Kısacası egemenlikten kaynaklanan yetkiler hukuk devletinin sınırları içinde kalmarak kullanılmalıdır. “Hukuk devleti”, temelde siyasal iktidarın genel, soyut ve önceden belirlenmiş (öngörülebilir) ilkelerle bağlı olmasını, dolayısıyla belirli bir hukuk düzeni aracılığıyla otoritenin sınırlandırılmasını gerektirir. Ancak hukuk devleti, kendini sadece bizatihî kendisi tarafından üretilen yasalarla sınırlamayan, yani hakların korunması sorununu biçimsel-prosedürel güvencelerle sınırlı görmeyen bir içeriğe sahiptir (Kalyvas, 2005. 226). Bu bağlamda evrensel hak ve özgürlükler, güvence altına alınmış, devlet hukuk meydana getirme potansiyelini hukukun gerisine göndermiş olmaktadır (Erdoğan, 2001: 95).

Bu bağlamda akıldan çıkarılmaması gereken bir diğer nokta da kuramsal açıdan egemenliğin tek sahibinin ulus olduğudur. Demokrasinin önemi bu noktada açığa çıkmaktadır. Temsil mekanizmasına dayanan ulusal egemenlik anlayışı, demokrasinin modern toplumda hayata geçirilebilmesini sağlayan temel araçtır. Dolayısıyla ulusal egemenlikle demokrasi arasında, kuramsal açıdan, pozitif bir ilişki bulunur. Bu açıdan asıl tartışılması gereken egemenliğin ortadan kaldırılması değil, “demokratikleştirilmesi” olmalıdır (Cohen, 2004: 3). Dolayısıyla halkın istek ve beklentilerinden kopuk, toplumsal dinamikleri algılama becerisi gösteremeyen ve kendisini toplumun üzerinde konumlandıran bir siyasal otorite çağdaş demokrasinin gerekleriyle bağdaşmaz.

Egemen otoritenin diğer devletlere karşı sorumluluğu ise onların egemenlik haklarına saygı göstermek, uzlaşmazlıkları güç mücadelesiyle değil,

karşılıklı görüşme ve mutabakat aracılığıyla çözmeye çalışmak bağlamında özetlenebilir. Bunun yanında söz konusu sorumluluk, diğer devletlerle eşgüdüm içinde hareket etmek koşuluyla, bu anlamda uluslararası toplumun bir parçası olarak, kendi devletlerinin hukuksuz muamelelerine maruz bırakılan halklara yardım elini uzatmayı da kapsamaktadır. Bu açıdan ciddi ve sistematik insan hakları ihlallerinde bulunan devletler ile siyasal ve diplomatik ilişki kurmaktan kaçınma şeklinde bir strateji izlenmesi bu yöndeki politikalara örnek gösterilebilir (Donnelly, 1995: 258). Bu durumun en önemli sonucu sadece yerel ve ulusal çapta sınırlı kalmayacak ve tüm dünyaya yayılacak demokratik ve özgürlükçü bir düzenin belirmesi olabilecektir.

Sonuç

Egemenliğin tarihin belli bir döneminde, devlet otoritesini meşrulaştırmak için kullanılan bir araç olduğu açıktır. Gerçekten de egemenlik, uzunca bir süre önce mutlak monarşilerin siyasal iktidarı tek başlarına kullanmalarının yolunu açmış; ardından ulusal egemenliğe evrilmesiyle de mevcut siyasal yapılanmanın sürekliliğini sağlamıştır. Bu açılardan bakıldığında egemenlik kavramı, devleti meşruiyetle donatır ve kuramsal açıdan diğer tüm örgütlenmelerin üzerine yerleşmesini sağlar. Egemenlik, bu yüzüyle siyasal iktidarın hukuksal bir boyut kazanmasını sağlayan, devletin özünde yer alan, onun meşruluğunu resmeden ve devleti niteleyen bir kavramdır. Dolayısıyla devletlerin oluşturacağı uluslararası bir düzlem, egemenliğin hukuksal bir çerçeveye oturmasını zorunlu kılar.

Egemenlik, devletin özünde yatan bir kavramdır; ancak, bu durum, siyasal düzeni koruyan temel aygıt durumunda bulunan devletin sonsuz ve sınırsız bir güç kullanma hakkına sahip olduğu anlamına gelmez. Aksine evrensel ölçekte barışın ve siyasal istikrarın korunması ve sürekli hâle getirilmesi, devletlerin hem yönetimleri altında bulunan bireylere hem de beraber düzeni oluşturdukları diğer devletlere karşı “sorumlu egemenlik” anlayışına sahip olmalarını gerektirir. Özgürlüğün kimi durumlarda egemenlik ile çatışmaya girebileceğini fark etmek zor değildir. Burada önemli olan özgürlükler ile “devletin bekası” arasında görece bir denge kurmayı başarabilmek, dahası egemenliğin toplumsal bir boyutu bulunduğunu, yani özünde insanlara ait olduğu unutmamaktır. Bu bağlamda egemenliğin, diğer devletlerin varolma haklarına saygılı bir anlayışın yapılaşması olarak tanımlanması yeterli olmaz. Egemenlik, birey ve insan topluluklarının haklarını güvence altına alan, demokratik tarzda örgütlenmiş devletlerin birbirlerinin aynı haklarına saygı duyarak oluşturdukları ve barış ile güvence dayalı bir uluslararası sistem içinde gerçek anlamını bulacaktır. Kısacası hukukun

üzerinde değil, içinde bir siyasal yapılanmanın sahip olduğu egemenlik, otorite ve özgürlük arasındaki dengenin sağlanmasında yardımcı olacaktır.

Tarihsel bir uğrak olan ulus-devletin sonunun geldiğini söylemek, siyasal pratikleri anlamlandırma açısından doğru bir yaklaşım olarak görünmemektedir. Ancak ulus-devletin hükümranlığının farklı bir yöne girdiği de açıktır. Devlet hükümranlığının hukuksal dayanağını oluşturan egemenlik kavramı, artık siyasal iktidarın kullanımının yeni yöntemlerini göstermektedir. Ulus-devlet, türdeşleştirici, bütüncül ve mutlak otoriter yapıdan, daha esnek, farklı toplumsallıkları kapsayan, küresel düzenin parçası durumunda bulunan bir modele doğru evrilmektedir. Bu gidişin, uluslararası sistemi, birey haklarını daha fazla güvence altına alan, demokratik ve özgürlükçü bir yönetim anlayışına götürmesi beklenebilir. Aynı yaklaşımın evrensel uzantısı ise devletlerin karşılıklı olarak birbirlerinin haklarına saygılı, ancak hak ihlalleri gibi tüm insanlığı ilgilendiren sorunlara duyarlı bir görünüm çizmeleridir. Bu şekilde egemenlik, tüm toplumsal ve siyasal aktörlerin beklentilerine yanıt verebilecek bir istikrar ilkesi olarak devlet için taşıdığı önemi koruyacaktır.

Kaynakça

- AGNEW, John (2005), "Sovereignty, Regimes: Territoriality and State Authority in Contemporary World Politics," *Annals of The Association of American Geographers* (Vol 95, No 2): 437-461.
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (1991), "Demokratik Mitoslar: Halk-Ulus Egemenliği ve Siyasal Temsil," *A.Ü.S.B.F.D.* (Cilt XLVI, No.1-2): 195-228.
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (2006), *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği* (Ankara: İmge Kitabevi Yay.).
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali/KÖKER, Levent (2000), *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı* (Ankara: İmge Kitabevi Yay., 2. Baskı).
- AKAL, Cemal Bali (1999), "Devlet, Yasa, Hakimiyet," *Cumhuriyet'in 75. Yıl Armağanı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.): 21-55.
- AKAL, Cemal Bali (1995), *Sivil Toplumun Tanrısı* (İstanbul: Engin Yay., 2. Baskı).
- AKAL, Cemal Bali (der.) (2000), *Devlet Kuramı* (Ankara: Dost Kitabevi Yay.).
- AKAL, Cemal Bali (2003), *Modern Düşüncenin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı* (Ankara: Dost Kitabevi Yay., 3. Baskı).
- AYOOB, Mohammed (2002), "Humanitarian Intervention and State Sovereignty," *The International Journal of Human Rights* (Vol. 6, No. 1): 81-102.
- BAŞGİL, Ali Fuat (1957), *Türkiye'nin Siyasî Rejimi ve Esas Teşkilat Hukuk Dersleri- Birinci Cilt-Fasikül 1* (İstanbul: Baha Matbaası).
- BEAUD, Oliver (2003), "Egemenlik," *Siyaset Felsefesi Sözlüğü* (İstanbul: İletişim Yay.) (Çev. İ. Yerguz vd.): 271-280.
- BERİŞ, Hamit Emrah (2003), "Savaş, Meşruiyet ve Ahlâkîlik," *Birikim* (Sayı 169): 57-62.
- BODIN, Jean (2003), *On Sovereignty* (Cambridge: Cambridge University Press, 6 th ed.) (ed. ve İng. Çev. J. H. Franklin).

- BROWN, Chris (2002), *Sovereignty, Rights and Justice: International Political Theory Today* (London: Polity Press).
- BRUNKHORST, Haike (2000), "Rights and the Sovereignty of the People in the Crisis of the Nation State," *Ratio Juris* (Vol 13, No 1): 49-62.
- COHEN, Jean L. (2004), "Whose Sovereignty: Empire versus International Law," *Ethics & International Affairs* (Vol. 18, Issue 2): 1-24.
- DE BENOIST, Alain (1999), "What is Sovereignty," *Telos* (No. 116) (İng. Çev. J. Kostova): 99-119.
- DEDMAN, Martin J. (1996), *The Origins and Development of the European Union: A History of European Integration* (London & New York: Routledge).
- DUGUIT, Leon (2000), "Egemenlik ve Özgürlük," AKAL, C. B. (Der.) *Devlet Kuramı* (Ankara: Dost Kitabevi Yay.) (Çev. D. Köse, S. Koç): 379-400.
- DONNELLY, Jack (1995), *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları* (Ankara: Yetkin Yay.) (Çev. M. Erdoğan, L. Korkut).
- DONNELLY, Jack (1999), "The Social Construction of International Human Rights," DUNNE, T./WHEELER, N. J. (eds.), *Human Rights in Global Politics* (Cambridge: Cambridge University Press): 71-102.
- DUPUIS/DÉRI, Francis (2004), "The Political Power of Words: The Birth of Pro-democratic Discourse in the Nineteenth Century in the United States and France," *Political Studies* (Vol. 52): 118-134 .
- EBENSTEIN, William (2001), *Siyasî Felsefenin Büyük Düşünürleri* (İstanbul: Şule Yay., 2. Baskı,) (Çev. İ. Özel).
- FALK, Richard (2001), *Yırtıcı Küreselleşme: Bir Eleştiri* (İstanbul: Küre Yay.) (Çev. A. Çaksu).
- FALK, Richard (2005), *Dünya Düzeni Nereye: Amerikan Emperyal Jeopolitikası* (İstanbul: Metis Yay.) (Çev. N. Domaniç, N. Arhan).
- GERSTENBERG, Oliver (2001), "Denationalization and Very Idea of Democratic Constitutionalism: The Case of European Community," *Ratio Juris* (Vol. 14, No. 3): 298-325.
- GHALI, Boutros-Boutros (1996), "Foreword," WEISS, T.G./GORDENKER, L. (eds.), *NGO's, the UN& Global Governance* (London: Lynne Rienner Pub.).
- GIDDENS, Antony (2005), *Ulus-Devlet ve Şiddet* (İstanbul: Devim Yay.) (Çev. C. Atay).
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki (2004), *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı*(Ankara: Seçkin Yay.).
- HASAN, Ghali, "Creating a New Enemy," <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=viewArticle&code=HAS20050714&articleId=696> (Erişim Tarihi: 23. 12.2005).
- HINSLEY, F. H. (1966), *Sovereignty* (New York: Basic Books).
- HOBBS, Thomas (2001), *Leviathan veya bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi, Kudreti* (İstanbul: Yapı Kredi Yay., 3. Baskı) (Çev. S. Lim).
- HOBBSAWM, Eric J. (1989), *Devrim Çağı: 1789-1848* (Ankara: V Yay.) (Çev. J. Ergüder, A. Şenel)
- HOFFMAN, John (1998), *Sovereignty* (Buckingham: Open University Press).
- IGNATIEFF, Michael (2002), "Intervention and State Failure," *Dissent* (Vol. 49, Issue 1): 115-123.
- KALYVAS, Andreas (2005), "Popular Sovereignty, Democracy, and Constituent Power," *Constellations* (Vol. 12, No. 2): 223-244.
- KAPANİ, Münci (1993), *Kamu Hürriyetleri* (Ankara: Yetkin Yay., 7. Baskı).
- KARAKAŞ, Ayşe Işıl (1993), *Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus-Devlet Egemenliği* (İstanbul: Der Yay.).
- KAZGAN, Gülten (2002), *Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.).
- KELSEN, Hans (1969), "Sovereignty and International Law," STANKIEWICZ, W.F. (ed.), *In Defence of Sovereignty* (Oxford: Oxford University Press): 115-131.

- KRASNER, Stephen (2001), *Sovereignty: Organized Hypocrisy* (Princeton: Princeton University Press).
- KRATOCHWIL, Friedrich (1995), "Sovereignty as Dominion: Is There a Right of Humanitarian Intervention?," LYONS, G. M./MASTANDUNO, M. (eds.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press): 21-42.
- KRUT, Riva (1997), *Globalization and Civil Society NGO Influence in International Decision-Making* (UNRISD).
- MICHAELSEN, Scott/ SHERSHOW, Scott Cutler (2004), "Beyond and Before Law at the Guantanamo," *Peace Review* (Vol. 16, No. 3): 293-303.
- MIDDLETON, K. W. B. (1969), "Sovereignty in Theory and Practice," STANKIEWICZ, W.F. (ed.), *In Defence of Sovereignty* (Oxford: Oxford University Press): 132-159.
- MILLS, Kurt (1998), *Human Rights in the Emerging Global Order: a New Sovereignty?* (London/New York: Macmillan/St. Martin's Press).
- MORGENTHAU, Hans J. (1970), *Uluslararası Politika Cilt 2: Güç ve Barış Mücadelesi* (Ankara: Sevinç Matbaası) (Çev. B. Oran, Ü. Oskay).
- NALBANT, Atilla (1997), *Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye* (İstanbul: Yapı Kredi Yay.).
- NEWMAN, Michael (1996), *Democracy, Sovereignty and the European Union* (London: Hurst Company).
- PAYE, Jean Claude (2005), "Guantanamo and New Legal Order," *Monthly Review* (Vol. 57, Issue 1): 45-55.
- PETERSON, John (1997), "The European Union: Pooled Sovereignty, Divided Accountability," *Political Studies* (XLV): 559-578.
- PHILLPOTT, Daniel (1999), "Westphalia, Authority and International Society," JACKSON, Robert J. (ed.), *Sovereignty at the Millennium* (Massachusetts: Blackwell Pub.): 144-167.
- PHILLPOTT, Daniel (2001), *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations* (Princeton/Oxford: Princeton University Press).
- PIERSON, P. (1998), "The Path to European Integration: Historical-Institutionalist Analysis," SANDHOLTZ, W./SWEET, A. S. (eds.), *European Integration and Supranational Governance* (Oxford: Oxford University Press): 27-58.
- POLANYI, Karl (1986), *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri* (İstanbul: Alan Yay.) (Çev. A. Buğra).
- POPPER, Karl (2000), *Açık Toplum ve Düşmanları Cilt 1- Platon* (İstanbul: Remzi Kitabevi Yay., 4. Baskı) (Çev. M. Tunçay).
- POPPER, Karl (2005), *Hayat Problem Çözmektir: Bilgi, Tarih ve Politika Üzerine* (İstanbul: Yapı Kredi Yay.) (Çev. A. Nalbant).
- REHMAN, Javaid (2003), *International Human Rights Law: A Practical Approach* (Dorset: Pearson Education).
- ROBERTSON A. H./ MERRILLS, J. G. (1989), *Human Rights in the World: An Introduction to the Study of the International Protection of Human Rights* (Manchester & New York: Manchester University Press, 3 rd Edition)
- ROUSSEAU, Jean Jacques (1989), *Toplum Anlaşması* (İstanbul: MEB Yay., 2. Baskı) (Çev. V. Günyol).
- SABINE, George (1969), *Siyasal Düşünceler Tarihi 2: Yeni Çağ* (Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yay.) (Çev. A. Öktem).
- SANCAR, Mithat (2004), *"Devlet Aklı" Kısılcığında Hukuk Devleti* (İstanbul: İletişim Yay., 3. Baskı).
- SASSEN, Saskia (1996), *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization* (New York: Columbia University Press).

- SARICA, Murat (1969), *Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş* (İstanbul: İ. Ü. H. F. Yay.).
- SCHILLING, Kurt (1971), *Toplumsal Düşünce Tarihi: Birey-Topluluk-Toplum* (İstanbul: Varlık Yay.) (Çev. N. Önel).
- SCHMITT, Carl (2002), *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm* (Ankara: Dost Kitabevi Yay.) (Çev. E. Zeybekoğlu).
- SCHULZE, Hagen (2005), *Avrupa’da Ulus ve Devlet* (İstanbul: Literatür Yay.) (Çev. T. Binder).
- SIEYÉS, Emmanuel (2002), “Üçüncü Tabaka Nedir’den Seçme Parçalar,” TUNÇAY, M. (der.) *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Yeni Çağ, Seçilmiş Yazılar* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2. Baskı) (Çev. M. A. Ağaoğulları): 517-543.
- SUY, Eric (2002), “New Players in International Relations,” KREIJEN, G. (ed.), *State, Sovereignty, And International Relations* (Oxford & New York: Oxford University Press): 373-386.
- ŞAYLAN, Gencay (2003), *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi* (Ankara: İmge Kitabevi Yay. 2. Baskı).
- TEZİÇ, Erdoğan (1996), *Anayasa Hukuku* (İstanbul: Beta Yay., 3. Baskı).
- TOULMIN, Stephen (2002), *Kozmopolis: Modernitenin Gizli Gündemi* (İstanbul: Paradigma Yay.).
- TUNÇAY, Mete (der.) (2002), *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Yeni Çağ, Seçilmiş Yazılar* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2. Baskı).
- UYGUN, Oktay (1996), *Federal Devlet* (İstanbul: Çınar Yay.).
- WALLERSTEIN, Immanuel (2002), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu* (İstanbul: Metis Yay.) (Çev. T. Birkan).
- YOUNGS, Gillian (1997), “Political Economy, Sovereignty and Borders in Global Contexts,” BRACE, L./HOFFMAN, J. (eds.), *Reclaiming Sovereignty* (London/Washington: Pinter Pub.): 117-133.